

Sociala investeringar lönar sig – en satsad krona ger fem tillbaka på 15 års sikt!

Anna Sarkadi
Inna Feldman
Michelle Voon

Att identifiera tidiga risker och undvika kostsamma utfall

Skolmiljön utgör på många sätt en brygga mellan individens barndomsförhållanden och fortsatta liv som ung vuxen. Förutom att skolan är en plats där barnen deltar i och måste förhålla sig till ett socialt sammanhang utanför familjen, spelar även utbildning en avgörande roll för deras framtidsutsikter. Betygen är ytterligare en viktig faktor som får stort inflytande på barns utbildningskarriär då dessa ger behörighet till vidare studier på gymnasium och högskola. Skolresultatet kan med andra ord bli avgörande för den unga individens framtid i arbetslivet.

Bland ungdomar med låga grundskolebetyg är det färre som tenderar att studera vidare på högre nivå. Det finns även kopplingar mellan ofullständiga betyg och hälsorelaterade problem, som missbruk och psykosociala problem. Den som saknar behörighet till gymnasiet löper alltså en högre risk att hamna i socialt utanförskap och bli beroende av ekonomiskt bistånd senare i livet.

Anledningarna till att barn inte uppnår behörighet till gymnasiet i skolan är många. Tre orsakssamband som fastställts med vetenskapliga metoder är utagerande beteendeproblem, emotionella problem och låg trivsel i skolan. I bild 1 åskådliggörs de relativa riskerna för ett antal samband; så många gånger större är risken att ett barn med något av de här problemen misslyckas i grundskolan jämfört med sina jämnåriga. Ett barn med utagerande beteendeproblem löper 3,7 gånger större risk att inte bli behörig till gymnasiet. Att förebygga eller reducera förekomsten av beteendeproblem kan alltså bidra till att motverka ett framtida socialt utanförskap.

Riskfaktor	Relativ risk
Utagerande beteendeproblem	3,7
Emotionella problem	1,2
Låg trivsel i skolan	1,6

Bild 1. Riskfaktorer av betydelse för obehörighet till gymnasiet

Som aktiv samhällsaktör med en vision om att arbeta långsiktigt vill Skandia Idéer för Livet belysa de mänskliga och ekonomiska vinsterna av investeringar i förebyggande insatser. Med utgångspunkt i ett helhetskoncept är vår ambition att undersöka hur effektiva och därmed ekonomiskt lönsamma tidiga insatser och investeringar i människor är.

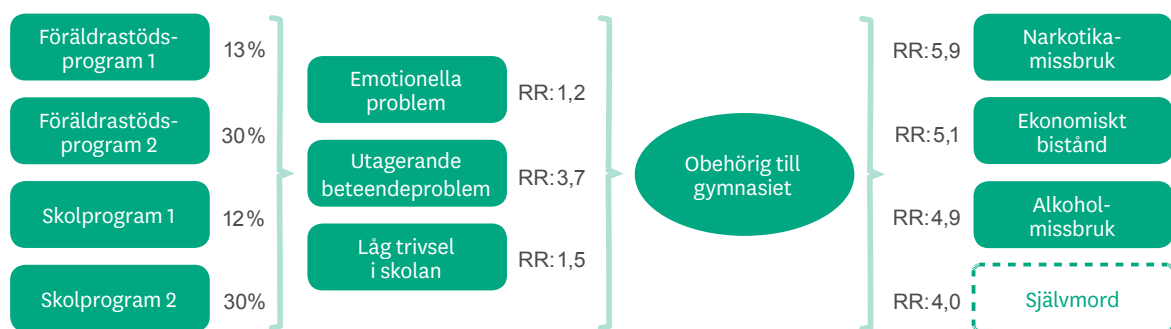

Bild 2. Flödesschema över händelser som kretsar kring obehörighet till gymnasiet

Beräkningarna i bild 2 baseras på flödesschemat över händelser som kretsar kring obehörighet till gymnasiet. Flödesschemat redovisar en kedjereaktion av riskfaktorer i barndom till socialt utanförskap i vuxen ålder, i form av psykisk ohälsa, sjukskrivning och missbruk. Flödesschemat visar riskfaktorer som ökar sannolikheten för obehörighet till gymnasiestudier efter åk 9 och ett antal utfall som detta i sin tur ökar risken för. Sambandens styrkor beskrivs med hjälp av relativa risker (RR) och insatsernas effekter med procentuell minskning av beteendeproblem. Siffrorna är baserade på longitudinella skandinaviska studier som specifikt studerat dessa samband.

Socialt utanförskap är i det här exemplet uppdelat i fyra olika typer: narkotikamissbruk, ekonomiskt bistånd (på grund av exempelvis arbetslöshet, långtidssjukskrivning), alkoholmissbruk och självmord. Beräkningarna tar hänsyn till hur stor andel av de barn som har en riskfaktor också blir obehöriga till gymnasiet; därefter beräknas hur stor andel av dessa ungdomar som i sin tur hamnar i socialt utanförskap. Risker för självmord presenteras för att understryka betydelsen av att vara obehörig till gymnasiet som riskfaktor. Däremot ingår inte självmord i de hälsoekonomiska beräkningarna.

Naturligtvis finns det fler former av utanförskap än de ovan nämnda och vissa tidiga risker leder mer direkt till utanförskap, utan att alltid gå via skolresultatet. Vårt val av avgränsning för modellen baseras på att obehörighet till gymnasiet är ett så tydligt och även politiskt relevant mått med starka samband till senare utfall. Vi har även valt att hålla oss till utfall som är ekonomiskt relevanta för en kommun.

Ett verktyg för att jämföra kostnader och effekter

Siffrorna i bild 3 baseras på en fiktiv medelstor tätbefolkad svensk kommun (24 400 invånare). Med hjälp av beräkningsverktyget kan jämförelser mellan olika insatsers kostnader och förväntade effekter göras. Vi kan uppskatta hur många av kommunens barn med utagerande beteendeproblem som blir obehöriga till gymnasiet för att sedan beräkna hur många av dessa barn som riskerar att hamna i ett framtida socialt utanförskap. Jämförelse görs mellan utfallen då man sätter in preventiva insatser eller inte gör något alls. I beräkningsexemplet antar vi att man sätter in en universell insats som erbjuds till alla barn och en riktad insats som enbart riktas till de barn som har uttalade problem parallellt.¹

Ettapp	Utfall	Utan insats	Med insats	Kr tillbaka/investerad kr på 15 års sikt
Ettapp 1	Obehörighet till gymnasiet	29	28	–
Ettapp 2	Ekonomiskt bistånd	7	6,5	5,4
	Alkoholmissbruk	5	4,8	5,6
	Narkotikamissbruk	3	2,8	6,3

Bild 3. Antalet fall av skolmisslyckande och utanförskap med och utan insats

Resultaten visar att vi kan förvänta oss att totalt förebygga ett fall av obehörighet till gymnasiet och mellan 0,2-0,5 fall av framtida socialt utanförskap per år med hjälp av en kombination av tidiga universella och riktade preventiva insatser. Det kan verka som att insatserna ger väldigt små effekter. Men beräkningarna visar på en monetär besparing på mellan 5-6,3 kronor per investerad krona för en kommun på 15 års sikt. Skulle man nå 100 procent av barnen, i åldern fem till tio år, med en effektiv preventiv insats skulle vinsten vara det dubbla under samma tidsperiod. Dessutom är det inte bara kommunen, utan också landstinget som sparar pengar genom att minska utanförskapet. En alkoholmissbrukare beräknas kosta landstinget 63 500 kronor per år och en person med narkotikamissbruk 117 800 kronor per år.

Hälsoekonomiska modellers begränsningar

När man gör hälsoekonomiska modeller gör man vissa antaganden. Det finns inga studier som studerar effekten av ett program från att barnet är fem år tills barnet blivit vuxen 15 år senare. Det som finns är studier som studerar riskfaktorers betydelse (till exempel utagerande beteendeproblem) på lång sikt och olika programs effekter på dessa riskfaktorer på kortare sikt. I en hälsoekonomisk modell kombinerar man dessa resultat. Därefter kontrollerar man i ett antal så kallade känslighetsanalyser hur pass robust modellen är. I de modeller där syftet är att utgöra beslutsunderlag i verkliga livet vill vi hellre underskatta effekterna än lägga fram "glädjekalkyler". Vår bedömning är att vinsten per investerad krona i den aktuella modellen snarare är en underskattning än en överdrift av det man kan förvänta sig.

¹ Vi antar att den universella insatsen genom skolan når 50 procent av barnen och den riktade insatsen når 11 procent av barnen. Vi antar vidare att förekomsten av beteendeproblem är 7 procent respektive 40 procent i dessa två grupper.

Sammanfattning

Vi kan med våra beräkningar visa att en satsad krona ger minst fem kronor tillbaka inom 15 år, om man investerar i preventiva insatser för att minska utagerande beteendeproblem som når 50 procent av barn i fem- till tioårsåldern.

Det visar den utredning om effekterna av förebyggande och tidiga insatser som Uppsala universitet gjort på uppdrag av stiftelsen Skandia Idéer för livet. I uppdraget ingår även att utveckla praktiska verktyg för kommuner, landsting och sociala entreprenörer i deras arbete med att kartlägga effekterna av projekt i förhållande till sina kostnader.

Bakgrunden är att vi vet att barns utbildningskarriär avgörs tidigt. Redan från runt femårsåldern kan man skatta individernas risker för olika framtida utfall. Barn med utagerande beteendeproblem löper uppemot fyra gånger högre risk att inte få fullständiga betyg och inte få fortsätta på gymnasiet än sina jämnåriga kamrater.

Sambandet mellan ofullständiga betyg från grundskolan och socialt utanförskap är väletablerat när det gäller risken för alkohol- och narkotikamissbruk och ett beroende av ekonomiskt bistånd (på grund av exempelvis arbetslöshet, långtidssjukskrivning) samt även självmord.

Kommuner har betydande kostnader för utanförskap: en person med ekonomiskt bistånd kostar kommunerna i snitt 44 000 kronor per år och en person med alkohol- eller narkotikamissbruk kostar 95 000 respektive 190 000 per år. De totala samhällskostnaderna är ännu högre om man räknar med sjukvårdens, polisens och kriminalvårdens kostnader. Att förebygga och förhindra ett utanförskap innebär med andra ord att betydande samhällsbesparingar kan göras.

Preventiva insatser är viktiga medel för att förebygga eller reducera förekomsten av utagerande beteendeproblem och därmed ge bättre förutsättningar för fler barn att klara skolan och fortsätta på gymnasiet. Det minskar inte bara det mänskliga lidandet utan minskar också samhällets kostnader.

Skandia Idéer för Livets ambition är att bygga upp en kunskapsbank som sammanfattar erfarenheterna och effekterna av förebyggande insatser i praktiken. Det beräkningsverktyg som Uppsala universitet i samråd med en expertgrupp av forskare och kliniker har skapat, är tänkt som ett praktiskt stöd i kommunernas arbete med att värdera effekterna av tidiga insatser. Med beräkningsverktyget, som är framtaget med forskningsgrund inom hälsoekonomi, kan långsiktiga jämförelser och prognoser av olika insatser göras med hänsyn till både effekt och kostnad på kort (ett-två år), mellanlång (tio år) och lång sikt (15 år).

Idéer för livet
skandia :